Druga Międzynarodowa Konferencja *Harmonisation of Private Antitrust Enforcement A Central and Eastern European Perspective* Supraśl, 29–30 czerwca 2017 r.

W dniach 29–30 czerwca 2017 r. w Supraślu odbyła się Druga Międzynarodowa Konferencja pn. *Harmonisation of Private Antitrust Enforcement: A Central and Eastern European Perspective* zorganizowana przez Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku (Katedrę Prawa Gospodarczego Publicznego) oraz Centrum Studiów Antymonopolowych i Regulacyjnych Uniwersytetu Warszawskiego (CARS). Konferencja została poświęcona zagadnieniom związanym z transpozycją dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/104/UE z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego (dalej: Dyrektywa Odszkodowawcza lub Dyrektywa) do porządków prawnych państw członkowskich Unii Europejskiej zaliczanych do państw Europy Środkowo-Wschodniej. Tegoroczna edycja konferencji stanowiła kontynuację idei zapoczątkowanej Międzynarodową Konferencją odbywającą się pod taką samą nazwą w Supraślu w dniach 2–4 lipca 2015 r., a więc przed terminem implementacji Dyrektywy Odszkodowawczej, podczas której dyskutowane były zagadnienia związane z oczekiwaniami oraz postulatami dotyczącymi transpozycji Dyrektywy Odszkodowawczej do krajowych porządków prawnych.

Otwarcia konferencji z ramienia organizatorów dokonała prof. Anna Piszcz (Uniwersytet w Białymstoku), przywitała przybyłych uczestników obrad i przedstawiła idee tegorocznego spotkania. Jako drugi mowę powitalną wygłosił prof. Tadeusz Skoczny (CARS, Uniwersytet Warszawski, CRANE), który podkreślił, że jest to już drugie spotkanie z cyklu, a także wskazał na perspektywy rozwoju projektu w przyszłości.

Następnie sędzia Katarzyna Lis-Zarrias (Ministerstwo Sprawiedliwości) wygłosiła wykład inauguracyjny na temat głównych aspektów implementacji Dyrektywy Odszkodowawczej w Polsce. Szczególną uwagę zwróciła na trudności związane z transpozycją przepisów Dyrektywy do polskiego porządku prawnego. Jedną z przyczyn takiego stanu jest użycie przez ustawodawcę unijnego wielu nieprecyzyjnych postanowień i pojęć. Kolejnym problemem jest fakt, że Dyrektywa odnosi się w dużej mierze do prawa prywatnego, podczas gdy zagadnienie egzekwowania prawa konkurencji jest domeną prawa publicznego. Prelegentka podzieliła się doświadczeniami z prac nad ustawą implementującą Dyrektywę Odszkodowawczą, wskazując na potencjalne problemy, jakie mogą wyniknąć w związku z wprowadzeniem jej w życie.

Po wykładzie inauguracyjnym rozpoczęła się sesja poświęcona podstawowym problemom związanym z transpozycją Dyrektywy Odszkodowawczej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Moderatorem panelu była sędzia Katarzyna Lis-Zarrias.

Pierwsze wystąpienie przygotował dr Michal Petr (Uniwersytet Palackiego w Ołomuńcu, Czechy), który skupił się na porównaniu doświadczeń dotyczących zakresu implementacji

Dyrektywy Odszkodowawczej w Czechach i innych państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Prelegent zauważył, że Dyrektywa posiada wąski zakres zastosowania, ogranicza się bowiem do roszczeń odszkodowawczych wynikających z naruszeń prawa konkurencji tylko w przypadkach, gdy zachowania antykonkurencyjne wpływają na handel między państwami członkowskimi. Michal Petr zwrócił jednak uwagę, że państwa implementujące Dyrektywę mają możliwość rozszerzenia jej zakresu o wszystkie aspekty prywatnoprawnego dochodzenia roszczeń z tytułu naruszenia prawa konkurencji, a nie tylko o roszczenia odszkodowawcze.

Kolejne wystąpienie dr. Ondreja Blažo (Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie) dotyczyło wyzwań implementacji Dyrektywy Odszkodowawczej, jakie dotyczą właściwych sądów krajowych. Prelegent dokonał analizy różnych modeli instytucjonalnych prywatnoprawnego dochodzenia roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji. Naświetlił także istotny problem, jakim jest konieczność specjalistycznego kształcenia sędziów w tym zakresie. Dodatkowo celem referatu była próba oceny roli organów ochrony konkurencji w postępowaniu odszkodowawczym.

Trzeci referat wygłoszony przez mec. Małgorzatę Modzelewską de Raad (Kancelaria Modzelewska & Paśnik) został poświęcony polubownym metodom rozwiązywania sporów wynikających ze szkód wyrządzonych naruszeniem prawa konkurencji. Dochodzenie roszczeń w drodze arbitrażu i pozostałych mechanizmów polubownego rozstrzygania sporów zostało porównane z postępowaniami prowadzonymi przed sądami. Prelegentka wskazała i szczegółowo omówiła postanowienia Dyrektywy odnoszące się do polubownego rozstrzygania sporów. Według autorki referatu alternatywne metody rozwiązywania sporów stanowią atrakcyjny instrument w prywatnoprawnym egzekwowaniu prawa konkurencji.

Drugiego dnia odbyły się dwie sesje. Pierwszy panel moderowany przez prof. Annę Piszcz (Uniwersytet w Białymstoku) został poświęcony materialnoprawnym wyzwaniom związanym z implementacją Dyrektywy Odszkodowawczej w państwach Europy Środkowo-Wschodniej.

Pierwszy referat w tej części został wygłoszony przez dr. Dominika Wolskiego (Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa im. Wojciecha Korfantego) i dotyczył wpływu implementacji Dyrektywy Odszkodowawczej w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej na dotychczas obowiązujące w tych porządkach prawnych typy odpowiedzialności. W swoim wystąpieniu zwrócił uwagę, że głównym celem Dyrektywy Odszkodowawczej było zwiększenie efektywności i popularności prywatnoprawnego dochodzenia roszczeń wynikających z naruszeń prawa ochrony konkurencji. Wskazał także, że państwom członkowskim pozostawiono swobodę w zakresie przyjęcia modelu odpowiedzialności, poprzestając na zastrzeżeniu, że powinien on być zgodny z zasadą skuteczności i zasadą równoważności (motyw 11 Dyrektywy Odszkodowawczej). To spowodowało, że Dyrektywa Odszkodowawcza została implementowana w różny sposób w poszczególnych państwach członkowskich. W dalszej części dr Dominik Wolski omówił podstawowe zasady odpowiedzialności za szkody z tytułu naruszenia prawa ochrony konkurencji w Bułgarii, Chorwacji. Czechach, Estonii, na Węgrzech, Łotwie, Litwie, Polsce, Rumunii, Słowacji oraz Słowenii. Przeprowadzona analiza rozwiązań przyjętych w tych państwach doprowadziła do konkluzji, że proces implementacji Dyrektywy Odszkodowawczej nie wpłynął w istotny sposób na dotychczas istniejące w nich zasady odpowiedzialności odszkodowawczej. W większości analizowanych porządków prawnych odpowiedzialność za szkody z tytułu naruszenia prawa ochrony

konkurencji jest odpowiedzialnością na zasadzie winy, a prawo krajowe zazwyczaj wprowadza jej wzruszalne domniemanie. Wyjątkami są Chorwacja i Słowacja, gdzie wprowadzono odpowiedzialność na zasadzie ryzyka.

Następnie dr Róbert Szuchy (Uniwersytet Károli Gáspár Kościoła Reformowanego, Budapeszt, Węgry) wygłosił referat przygotowany wspólnie z prof. Péterem Miskolczi Bodnárem poświęcony transpozycji zasad solidarnej odpowiedzialności do porządków prawnych państw Europy Środkowo-Wschodniej, należących do Unii Europejskiej. Dr Róbert Szuchy przedstawił zalety wprowadzenia zasady solidarnej odpowiedzialności za szkody z tytułu naruszenia prawa ochrony konkurencji. Omawiając wyjątki od tej zasady dotyczące sprawcy, którego organ ochrony konkurencji zwolnił z kary pieniężnej w ramach programu łagodzenia kar oraz sprawcy będącego małym lub średnim przedsiębiorstwem, podkreślił, że mimo zastosowania zbliżonego rozwiązania, uzasadnienie dla wprowadzenia każdego z tych wyjątków jest inne. Następnie krótko przedstawił rozwiązania przyjęte w państwach Europy Środkowo-Wschodniej w zakresie zasady solidarnej odpowiedzialności sprawców naruszenia prawa ochrony konkurencji oraz wyjątków od niej. Na zakończenie wskazał, że wyjątek od zasady solidarnej odpowiedzialności dotyczący małych i średnich przedsiębiorstw powinien zostać rozszerzony także na mikroprzedsiębiorstwa.

W dalszej kolejności Rasa Zaščiurinskaitė (TGS Baltic Law Firm, Wilno, Litwa) przedstawiła referat przygotowany wspólnie z prof. Valentinasem Mikelėnasem (Uniwersytet Wileński, Litwa) dotyczący zagadnień związanych z ustalaniem wysokości szkody. Na wstępie Rasa Zaščiurinskaitė podkreśliła, że ustalanie wysokości szkody jest jedną z najpoważniejszych przeszkód w rozwoju prywatnoprawnego dochodzenia roszczeń w państwach Unii Europejskiej. Wskazała, że niektóre państwa Europy Środkowo-Wschodniej jeszcze przed implementacją Dyrektywy Odszkodowawczej posiadały wymagane przez nią rozwiązania, takie jak: domniemanie wyrządzenia szkody (Węgry i Łotwa) czy uprawnienie sądu krajowego do szacowania wysokości szkody (Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Węgry, Łotwa i Litwa). Zwróciła także uwagę, że podczas transpozycji Dyrektywy do krajowych porządków prawnych niektóre państwa Europy Środowo-Wschodniej zdecydowały się na implementację polegającą na przyjęciu takich samych zasad, jak te określone w Dyrektywie Odszkodowawczej, podczas gdy inne państwa wprowadziły dodatkowe rozwiązania, nieprzewidziane w Dyrektywie. Rasa Zaščiurinskaitė wskazała, że w stosunku do nowych rozwiązań w zakresie ustalania wysokości szkody oczekuje się, że wzmocnią one prywatnoprawne dochodzenie roszczeń odszkodowawczych wynikających z naruszenia prawa ochrony konkurencji. Jednakże na ten moment transpozycja Dyrektywy Odszkodowawczej niewiele zmieniła w tym obszarze.

Następnie referat wygłosił dr Raimundas Moisejevas (Uniwersytet Michała Römera, Wilno, Vilgerts Law Firm, Litwa). W swoim wystąpieniu przedstawił zagadnienia związane z implementacją do porządków prawnych państw Europy Środowo-Wschodniej przepisów Dyrektywy Odszkodowawczej dotyczących przerzucania nadmiernych obciążeń (*passing-on of overcharges*). Na wstępie wskazał, że zarzut przerzucania nadmiernych obciążeń może być wykorzystany w postępowaniach cywilnoprawnych w różny sposób: jako „miecz" (służyć aktywnemu dochodzeniu roszczeń) lub jako „tarcza" (służyć obronie przed roszczeniami drugiej strony procesu). Dr Raimundas Moisejevas podkreślił, że praktyka sądowa w zakresie przerzucania nadmiernych obciążeń jest niewielka. Wydaje się jednak, że

w przypadku przerzucania nadmiernych obciążeń niezwykle problematyczną przesłanką jest związek przyczynowy.

Ostatnie wystąpienie w tej sesji wygłosili wspólnie prof. Ana Vlahek oraz prof. Klemen Podobnik (Uniwersytet w Ljubljanie, Słowenia). Zostało ono poświęcone terminom przedawnienia określonym w Dyrektywie Odszkodowawczej oraz sposobie transpozycji Dyrektywy do porządków prawnych państw Europy Środkowo-Wschodniej w tym obszarze. Prelegenci w swoim wystąpieniu wskazali na rozwiązania zaproponowane w państwach Europy Środkowo-Wschodniej w zakresie terminów przedawnienia, porównując je z ogólnymi regułami dotyczącymi przedawnienia obowiązującymi w tych państwach. Zwrócili uwagę także na to, że w większości państw członkowskich, w tym państw należących do Europy Środkowo-Wschodniej, implementacja Dyrektywy Odszkodowawczej wiązała się z koniecznością wprowadzenia dłuższych terminów przedawnienia w porównaniu z ogólnymi terminami przedawnienia. Wskazali także, że na skutek implementacji Dyrektywy Odszkodowawczej harmonizacja terminów przedawnienia w państwach członkowskich Unii Europejskiej nie zostanie osiągnięta ze względu na różnice przyjęte w tym obszarze w porządkach krajowych.

Na zakończenie tego panelu została przeprowadzona dyskusja dotycząca wyzwań materialnoprawnych związanych z implementacją Dyrektywy Odszkodowawczej w państwach Europy Środkowo-Wschodniej

W drugiej tego dnia sesji, moderowanej przez dr. Macieja Bernatta (Uniwersytet Warszawski), zostały przedstawione referaty dotyczące wyzwań proceduralnych związanych z implementacją Dyrektywy Odszkodowawczej do porządków prawnych państw Europy Środkowo-Wschodniej.

Pierwsze wystąpienie w tej części wygłosiła Evelin Pärn-Lee (doktorantka, Uniwersytet Techniczny w Tallinie, Estonia). Przedstawiła w nim zagadnienia związane ze skutkiem rozstrzygnięć krajowych stwierdzających naruszenie prawa ochrony konkurencji. Na wstępie Evelin Pärn-Lee podkreśliła, że obowiązujący w Unii Europejskiej system prywatnoprawnego dochodzenia roszczeń wynikających z naruszenia prawa ochrony konkurencji jest nieskuteczny, a liczba spraw w porównaniu ze Stanami Zjednoczonymi jest stosunkowo niewielka. Następnie przedstawiła wynikające z art. 9 Dyrektywy Odszkodowawczej zasady dotyczące zakresu związania ostatecznymi rozstrzygnięciami organów ochrony konkurencji lub sądów odwoławczych oraz zwróciła uwagę na obszary, które stanowiły główne wyznawania w procesie implementacji: możliwość związania sądu ustaleniami stwierdzonymi w ostatecznej decyzji krajowego organu konkurencji oraz problemy wiążące się z interpretacją pojęcia dowodu *prima facie*. Wskazała, że w zakresie transpozycji art. 9 ust. 1 Dyrektywy Odszkodowawczej dotyczącego związania ostatecznym rozstrzygnięciem krajowego organu ochrony konkurencji lub sądu odwoławczego większość państw Europy Środkowo-Wschodniej zdecydowała się na pełną implementację. W konsekwencji można oczekiwać, że stopień harmonizacji będzie wysoki. Odmiennie sytuacja przedstawia się w przypadku transpozycji art. 9 ust. 2 Dyrektywy Odszkodowawczej dotyczącego związania ostatecznym rozstrzygnięciem organu ochrony konkurencji lub sądu odwoławczego innego państwa członkowskiego. W związku z różnicami w zakresie podejścia oraz różnym rozumieniem pojęcia dowodu *prima facie* stopień harmonizacji rozwiązań będzie niższy.

Kolejny referat przygotowany wspólnie z dr Inese Druviete (Wyższa Szkoła Prawa w Rydze, Łotwa) przedstawiła Julija Jerneva (doktorantka, Wyższa Szkoła Prawa w Rydze, Vilgerts Law Firm, Łotwa). Wystąpienie zostało poświęcone zagadnieniom związanym z transpozycją do krajowych porządków prawnych państw Europy Środowo-Wschodniej przepisów Dyrektywy Odszkodowawczej dotyczących procedury ujawniania dowodów. Analizując rozwiązania wprowadzone w państwach Europy Środowo-Wschodniej, Julija Jerneva wskazała, że transpozycja Dyrektywy Odszkodowawczej została dokonana w sposób zróżnicowany. Niektóre państwa zdecydowały się na pełną implementację oraz wprowadzenie poprawek w zakresie ujawniania dowodów, podczas gdy rozwiązania istniejące w innych państwach nadal wymagają zmian. Podkreśliła także, że ujawnianie dowodów nieodłącznie wiąże się z urzeczywistnianiem jednego z celów Dyrektywy Odszkodowawczej, jakim jest zapewnienie równowagi pomiędzy publicznoprawnym a prywatnoprawnym egzekwowaniem prawa ochrony konkurencji.

Ostatni referat w tej sesji wygłosiła prof. Anna Piszcz (Uniwersytet w Białymstoku), która przedstawiła problematykę dochodzenia roszczeń wynikających z naruszenia prawa ochrony konkurencji w państwach Europy Środowo-Wschodniej w postępowaniach grupowych. Prof. Anna Piszcz na wstępie wskazała, że Dyrektywa Odszkodowawcza nie nakłada na państwa członkowskie obowiązku wprowadzenia możliwości dochodzenia roszczeń wynikających z naruszenia art. 101 oraz 102 TFUE w postępowaniach grupowych, pozostawiając swobodę w tym zakresie. Zwróciła także uwagę na to, że takie podejście pozostaje w sprzeczności z niewiążącym Zaleceniem Komisji z dnia 11 czerwca 2013 r. w sprawie wspólnych zasad dotyczących mechanizmów zbiorowego dochodzenia roszczeń o zaprzestanie bezprawnych praktyk oraz roszczeń odszkodowawczych w państwach członkowskich, dotyczących naruszeń praw przyznanych na mocy prawa Unii. W motywie 7 powyższego Zalecenia wskazano, że dziedzinami, w których możliwość zbiorowego egzekwowania praw przyznanych na mocy prawa UE na drodze prywatnoprawnej ma szczególną wartość są między innymi ochrona konsumentów oraz ochrona konkurencji. W dalszej części wystąpienia przedstawiła ogólne informacje dotyczące postępowań grupowych w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, omawiając szerzej rozwiązania istniejące w Bułgarii, Polsce oraz na Litwie. Prof. Anna Piszcz podkreśliła, że państwa Europy Środkowo-Wschodniej stoją przed dylematem wyboru pomiędzy systemem prywatnoprawnego dochodzenia roszczeń wynikających z naruszeń prawa ochrony konkurencji z postępowaniem grupowym oraz bez niego.

Na zakończenie ostatniego panelu została przeprowadzona dyskusja dotycząca wyzwań proceduralnych związanych z implementacją Dyrektywy Odszkodowawczej do porządków prawnych państw Europy Środkowo-Wschodniej.

Podsumowania konferencji dokonał prof. Tadeusz Skoczny (CARS, Uniwersytet Warszawski, CRANE), przedstawił on także informacje dotyczące akademickiej platformy naukowej CRANE (Competition Law and Regulation. Academic Network. Europe). Głos jako ostatni zabrał Adam Jasser (CRANE), który zaprezentował zapowiedź otwartego projektu badawczego koordynowanego przez CARS i zachęcił do udziału w jego realizacji. Omówione przedsięwzięcie będzie skupiać się wokół zagadnienia nadużywania przewagi kontraktowej i jest bezpośrednio związane z wejściem w życie polskiej ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi.

W konferencji udział wzięli przedstawiciele środowiska naukowego związanego z prawem konkurencji z państw Europy Środkowej i Wschodniej. Językiem wykładowym konferencji był język angielski.

Magdalena Knapp
doktorantka w Katedrze Prawa Gospodarczego Publicznego Uniwersytetu w Białymstoku;
e-mail: knapp.magdalena@gmail.com

Paulina Korycińska-Rządca
doktorantka w Katedrze Prawa Gospodarczego Publicznego Uniwersytetu w Białymstoku;
radca prawny w Kancelarii Radców Prawnych Bieluk i Partnerzy;
e-mail: p.korycinska@gmail.com